

ALACAK HAKKI YARATAN AVANS HESAPLARI VE ŞÜPHELİ HALE GELEN AVANSLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ÖNERİ

Yrd. Doç. Dr. C. Yiğit ÖZBEK*

ÖZET

Ön ödeme anlamına gelen avans uygulaması işletmeler arasında kullanılan bir ödeme şeklidir. Avans veren işletme açısından beklenti, teslim edilmesi gereken mal veya hizmetin anlaşılan zamanda teslim edilmesidir. Ancak bazen teslimatta aksamalar yaşanabilmektedir. Bu aksamanın nedenlerinden birisi işletmenin ekonomik bir sıkıntı içine girmesidir. Ekonomik sıkıntı içine giren işletme teslimatı yerine getiremediği gibi aldığı avansı iade etme konusunda da bir tereddüt yaşayabilmektedir. Bu durumda avans veren işletme açısından avansın şüpheli hale gelmesi söz konusudur. Şüpheli hale gelen avans için uygun tutarda karşılık ayrılması kaçınılmazdır. Konu vergi mevzuatı açısından incelendiğinde, böyle bir olasılığın vergi mevzuatında yer almaması nedeniyle ayrılacak karşılık kanun tarafından kabul edilmemektedir. Dolayısıyla ticari kâr/zarar ile mali kâr/zarar arasında farklılık ortaya çıkmaktadır. Ancak vergi mevzuatı gereğince geri alınmayacağı kesinleşen ve belgelenebilen avanslar zarar olarak tanınmaktadır. Bu da TMS 12 Gelir Vergileri Standardında yapılan tanım gereği, geçici bir fark yaratmaktadır. Söz konusu geçici fark ertelenmiş vergi varlığı olarak ifade edilmektedir. Bu çalışma, tekdüzen muhasebe sisteminde yer alan verilen avans hesaplarından yola çıkarak, avansların şüpheli duruma gelmesi durumunda eksikliği duyulan bazı hesapların açılmasını öneri olarak sunmaktadır. Çalışmada konunun uluslararası muhasebe standartları ile bağlantısı da ele alınmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Verilen Avanslar, Karşılıklar, TMS 12 Gelir Vergileri

ABSTRACT

A PROPOSAL UPON ACCOUNTING OF ADVANCE ACCOUNTS WHICH CREATE CHOSE IN ACTION AND DEBATABLE ADVANCES

Advance application that means up-front payment is a form of payment among entities. The expectation from the perspective of who is granting the advance is, delivering the goods and services on compromised time. But sometimes delays can occur in delivery. One reason of this delivery is the the economic distress of the entity. The entity which is in the situation of economic distress can hesitate in refunding of the advance such as can not manage the delivery. In this situation, the subject of debatable advance arises, from the perspective of the entity which grants the advance. It is inevitable to make provisions for the debatable advance in convenient amount. When the subject is investigated in terms of tax legislation, it can be seen that because such a probability does not take place in tax legislation, the provision which will be made is not allowed by law. Consequently, the discrepancy between commercial profit/loss and fiscal profit/loss appears. But, the advances whose irrecoverability become definit and to be documented can be defined as loss according to tax legislation. This, in accordance with the definition of the IAS 12 Income Taxes, causes a provisional difference. Point at issue provisional difference is denoted as deferred tax assets. This study presents, opening the accounts whose deficiency is noticeable in the situation of becoming debatable, come into being from advances given which take places in Uniform Chart of Accounts, as a proposal. The connection of the subject with the International Accounting Standards is also handled in this study.

KEY WORDS: Advances Given, Provisions, IAS 12 Income Taxes.

* Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi İşletme Eğitimi Bölümü öğretim üyesi. ozbek@gazi.edu.tr

1. GİRİŞ

Bazı işletmelerin gerek işletme politikaları gereği, gerekse yaptıkları işin işe başlamadan önce bir ödeme yapılmasını gerektirmesi nedeniyle avans adı verilen ön ödeme uygulaması işletmeler arasında yeri olan bir uygulamadır. İşletmeler arası avans uygulamasına bakıldığında, avansı alan işletme avans veren işletme ile aralarında yaptıkları anlaşma gereğince belirlenen sürede mal veya hizmeti hazırlamak ve belirlenen tarihte teslim etmekle yükümlüdür. Teslimatta avansı aşan kısım yine iki işletmenin anlaşmaları gereğince kapatılarak aralarındaki borç alacak ilişkisi söz konusu sipariş açısından sona erdirilir. Avans veren işletmenin beklentisi, teslim edilmesi gereken mal veya hizmetin anlaşılan zamanda teslim edilmesidir. Çeşitli nedenlerle teslimatta aksama yaşanması ve teslimatın yapılamayacağı anlaşıldığında ise beklenti verilen avansın işletmeye iade edilmesi, anlaşma koşulları cezai bir şartı gerektiriyorsa bu şartın da yerine getirilmesidir. Teslimatın gecikmesi veya iptali farklı nedenlerden ortaya çıkabilir. Nedenlerden birisi işletmenin ekonomik bir sıkıntı içine girmesidir. Ekonomik yetersizlik içine giren işletme teslimatı yerine getiremediği gibi aldığı avansı iade etme konusunda da bir sıkıntı yaşıyorsa avans veren işletme açısından avansın şüpheli hale gelmesi söz konusudur. Şüpheli hale gelen avans, analize uygun bilanço mantığı gereğince bulunduğu hesaptan çıkartılıp grubu içerisinde olmak üzere kendi niteliğine uygun bir hesaba alınmalıdır. Alınması şüpheli avans için uygun tutarda karşılık ayrılması kaçınılmazdır. Karşılık ayrılırken diğer karşılık işlemlerinde olduğu gibi, varsa alınan teminatlar dikkate alınır.

Vergi mevzuatı incelendiğinde, Vergi Usul Kanununda karşılıklar başlığı ile bağlantılı olarak bir alacağın şüpheli hale gelmesi durumunda

karşılık ayrılabilmesi için gerekli koşullar sıralanmış, ancak bir avansın şüpheli hale düşebileceği konusuna yer verilmemiştir. Böyle bir olasılığın vergi mevzuatında yer almaması nedeniyle ayrılacak karşılık kanun tarafından kabul edilmemiştir. Bu nedenle ticari kâr/zarar ile mali kâr/zarar arasında farklılık ortaya çıkaran bir başlık da şüpheli avans karşılıkları olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak vergi mevzuatı ve Danıştay kararları gereğince, geri alınmayacağı kesinleşen ve belgelenebilen avansların zarar olarak mali kârın hesaplanmasında dikkate alınması mümkündür. Avansın şüpheli hale gelip karşılık ayrılması ile alınmayacağı kesinleşip vergi mevzuatı gereğince gider olarak kabul edilmesi arasındaki dönem farklılığı da TMS 12 Gelir Vergileri Standardında yapılan tanım gereği, geçici bir fark yaratmaktadır. Söz konusu geçici fark ertelenmiş vergi varlığı olarak ifade edilmektedir. İşletme muhasebe ilkeleri gereğince karşılık olarak giderlerine aldığı, ancak mali kârını hesaplarken beyannameye eklediği gider tutarının vergi oranı karşılığı kadar bir vergi alacağına sahip olmuştur. Bu alacak vergi mevzuatı gereğince geri alınmayan avansın zarar olarak tanınabilme koşulları gerçekleşinceye kadar işletme bilançosunu etkilemeye devam edecektir.

2. TEK DÜZEN MUHASEBE SİSTEMİNDE ALACAK HAKKI YARATAN AVANS HESAPLARI

Tekdüzen muhasebe sisteminde yer alan verilen avans hesapları başlıca üç başlık altında toplanabilir:

- ✓ Stok alımı amacıyla verilen avanslar: 159 Verilen Sipariş Avansları Hesabı,
- ✓ Duran varlık alımı amacıyla verilen avanslar: 259 Verilen Avanslar Hesabı; 269 Verilen Avanslar Hesabı; 279 Verilen Avanslar Hesabı,

- ✓ Diğer amaçlarla verilen avanslar: 195 İş Avansları Hesabı; 196 Personel Avansları Hesabı.

2.1. Stok Alımı Amacıyla Verilen Avanslar

Bu başlık altında 159 Verilen Sipariş Avansları Hesabı yer almaktadır. Hesap, hem yurt içi hem de yurt dışından yapılacak mal ve malzeme alımları için verilen avansları kapsar. Avansa konu alım 15 Stoklar grubunda yer alan kalemleri kapsar. Yurt içi siparişlerde avans verildiğinde hesap borçlandırılarak, işletmenin alacak hakkının izlenmesinde kullanılır. Avansa konu stok kısmen ya da tamamen teslim alındığında, avans hesabı da kısmen ya da tamamen alacaklandırılarak kapatılır. Bazen işletmeler alacak haklarını güvence altına alabilmek amacıyla teminat alabilirler. Teminat alınması durumunda hesabın kapatılmasıyla birlikte teminat hesabı da kapatılır.

Verilen Sipariş Avansları Hesabı yurt dışından yapılan stok alımları için de kullanılır. Hesap, hem yurt içinde kullanıldığı anlamıyla bir ön ödeme işlemi olarak, hem de akreditif işlemi için kullanılabilir. Yurt dışındaki bir işletmeye ön ödeme anlamında avans verilmesi durumunda hesabın çalışması yurt içi sipariş avansının çalışmasından farksızdır. Farklılık, yalnızca avansın yabancı paralı verilmesi durumunda; stok teslim alındığı zaman ve dönem sonunda yabancı paranın değerlendirilmesi işleminin yapılması gereğidir.

Akreditif açılarak stok alımı durumunda hesap sipariş edilen stok bedelini kapsar. Akreditif açılmasında aracı bir bankanın olması, bankaların birer güven kurumu olması ve sipariş bedelinin stokun teslim edilmesinden önce satıcının hesaplarına aktarılmıyor olması, avans alacağıının şüpheli hale gelme olasılığını azaltan unsurlardır. Akreditif işleminin de önemli amaçların-

dan birisi, birbirlerini tanımayan alıcı ve satıcının yaptıkları işlem konusunda güven duymalarının sağlanmasıdır.

2.2. Duran Varlık Alımı Amacıyla Verilen Avanslar

Duran varlık alımı amacıyla verilen avanslar; maddi duran varlık, maddi olmayan duran varlık ve özel tükenmeye tabi varlıkların alımı için verilen avanslar olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. Bu tip avanslar yatırım avansları olarak da anılmaktadır (Sevilengül, 2007: 368). Her üç hesabın uygulamasında da, verilme amaçları dışında, Verilen Sipariş Avansları Hesabının çalışmasından farklı bir yön bulunmamaktadır.

2.3. Diğer Amaçlarla Verilen Avanslar

Bu sınıflandırma altında gösterilen avans hesapları amaçları açısından farklılık göstermektedir. 195 Verilen İş Avansları Hesabı, bir işin görürülmesi amacıyla personel veya başka bir kişiye yapılan ödemelerden kaynaklanan alacak hakkını ifade eder. İş görüldüğünde, avansı alan kişinin yaptığı işe ilişkin harcamalara dayanarak hesap alacaklandırılır, varsa kalan dikkate alınarak hesap kapatılır. Bazen bu kişilerin üzerindeki avansın sürekli kalması istenebilir. Bu kişiler genellikle işletme adına iş takip eden kişilerdir. Sürekli yenilenen bu tip avanslar rotatif avans olarak adlandırılır.

196 Personel Avansları Hesabı ise, personele işlemiş ancak henüz tahakkuk etmemiş bir alacağı karşılığında veya yapacakları bir harcamaya karşılık ödenen avanslardır. Personel, ücreti karşılığında bir avans almış ise, ücret ödemesi yapıldığında avans hesabı kapatılır. Bir görevlendirme için verilen avans durumunda, personelin harcamalarını beyan etmesi ile hesap alacaklandırılır, varsa kalan dikkate alınarak hesap kapatılır.

3. ŞÜPHELİ HALE GELEN AVANSLARIN MUHASEBE KAVRAM VE İLKELERİ İLE VERGİ MEVZUATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Muhasebe kavram ve ilkelerine göre yürütülen muhasebe uygulamaları ile vergi mevzuatı açısından yapılan uygulamalar arasında bazı konularda farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar mali kâr/zarar ile ticari kâr/zarar arasındaki ayırımın konusunu oluşturur. Avansların şüpheli hale gelmesi durumunda yapılacak uygulamalar da farklılık yaratan konulardan bir tanesidir.

3.1. Şüpheli Hale Gelen Avansların Muhasebe Kavram ve İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi

Tekdüzen muhasebe sisteminde verilen avansların alınamaması ve şüpheli hale gelmesi olasılığı için açılmış bir hesap bulunmamaktadır. Oysa özellikle kriz dönemlerinde, işletmelerin taahhütlerini yerine getiremeden faaliyetlerini durdurmaları ya da gecikmeli olarak yerine getirmeleri karşılaşılabılır bir durum haline gelmiştir. Avansa konu taahhüdün/teslimatın/ifanın yerine getirilmesinin kısa bir süre aldığı durumlarda, örneğin 10-15 günlük bir üretim ve teslim sürecinde bu olumsuzluğun yaşanma olasılığı düşüktür. Ancak uzun üretim süreçlerinde taahhüdün yerine getirilememesi durumuyla karşı karşıya kalma olasılığı yükselmektedir. Örneğin bir yılı aşan gemi üretim süreçlerinin olduğu bilinmektedir. Üretim sürecinde tarım ürünlerini girdi olarak kullanan işletmelerin, ürün hasat edilmeden önce üreticiye yaptıkları ödemeler de avans hesaplarında izlendiği için olası kuraklık, donma ya da sel gibi doğa olaylarından kaynaklanan aksaklıklarda, verilen avansların mal olarak geri alınamaması riski ortaya çıkabildiği gibi ekonomik durumu bozulan üreticiden verilen avansın geri alınamama riskiyle de karşılaşılabilmektedir.

Teslimatın yerine getirilemeyeceğinin ve avansın geri alınamayacağı kesin olması durumunda yapılacak muhasebeleştirme işlemi, verilen avansın zarar hesaplarına aktararak kapatılmasıdır. Ancak zararın kesinlik kazanmayıp olasılık içermesi durumunda gerek ihtiyatlılık gerekse dönemsellik kavramları gereğince karşılık ayrılması, varlıkların gerçek değeriyle gösterilmesinin yanı sıra, dönem kâr/zararının gerçeğe uygun bir şekilde raporlanması için de gereklidir.

İhtiyatlılık kavramı, işletmenin korunması amacıyla olası zararların tespit edildiğinde kayıtlara alınmasını gerektirmektedir. Böylece işletme karşılaşma olasılığı bulunan zararı tanımış, bilanço ve gelir tablosuna bu olasılığın sonuçlarını yansıtmış olur. İşletmenin kârı, uğranılması öngörülen zarar kadar azalırken işletme sermayesi korunmuş olur. Aynı işlem, bilançodaki varlıkların da finansal tablo yararlanıcılarına gerçek değerleriyle yansıtılmasını sağlar. İşletme yönetiminin doğru kararlar alması için gerekli olan bu işlem aynı zamanda işletme dışındaki kişilerin de yanıtılmamasını sağlayacağından önemlidir ve temel kavramlardan birisi olan sosyal sorumluluk kavramının da bir gereğidir.

Verilen avansların teslimat zamanının beklenmeden, teslimatın gerçekleşmeyeceği olasılığı tespit edildiğinde muhasebeye yansıtılması, dönemsellik kavramının da bir gereğidir. Zarar her ne kadar teslimatın yapılamaması, hatta avansın iade edilememesi durumunda gerçekleşecek ise de zarar olasılığı, tahmin edilebilir olduğu dönemin finansal tablolarını etkilemektedir.

Şüpheli avanslara karşılık ayrılması, 1 seri numaralı muhasebe sistemi uygulama genel tebliğinde (26.12.1992 tarih ve 21447 sayılı Mükerrer Resmi Gazete) yer alan, “varlıkları bilanço tarihindeki gerçeğe uygun değeriyle gösterebilmek için varlıklardaki değer düşüklüklerini gös-

terecek karşılıklar ayrılmalıdır” şeklinde ifade edilen bilanço ilkesine de uygundur.

Olası zarar tespit edildiğinde avans önce diğer sağlıklı avanslardan ayrılarak farklı bir hesapta izlenir. Aynı zamanda olası zararın gider olarak kaydedilebilmesi için karşılık ayrılır. Karşılık ayrılacak tutarın hesaplanmasında varsa alınmış olan teminatlar dikkate alınır. Teminatı aşan kısım için karşılık ayrılır.

Şüpheli hale gelen avansların izlenebilmesi için tekdüzen muhasebe sisteminde açılmış bir hesap bulunmamaktadır. Bu durumda şüpheli avansın, alacaklar gruplarında yer alan şüpheli alacak hesaplarından birisine alınması pratik bir çözüm olabilir. Ancak bu durum işletmenin finansal durumuna, tahsilat yeteneğine ait önemli bilgiler veren ticari alacaklar grubunun analizinde yanıltıcı sonuçlara neden olacaktır. Her ne kadar avansa konu işlemin yerine getirilememesi durumunda verilen avanslar hukuki olarak bir alacak hakkı doğursa bile, niteliği itibariyle ne bir satış işleminden kaynaklanmıştır ne de işletmenin ilişkide bulunduğu; personel, ortak, iştirak gibi kişilerle olan borç-alacak ilişkisini ifade etmektedir. Ticari alacaklar grubu bir yıl veya daha uzun vadede “paraya dönüşmesi öngörülen ve işletmenin ticari ilişkisi nedeniyle ortaya çıkan senetli ve senetsiz alacaklar” olarak tanımlanmıştır. Alınan stokların satış yoluyla paraya dönüşmesi beklendiğinden, şüpheli hale gelmesi durumunda ticari alacaklar grubunda değerlendirilmesi düşünülse bile 159 Verilen Sipariş Avansları Hesabı dışındaki avansların bu tanımlamaya sokulması olanaklı değildir. Dolaylı olarak da olsa stoklara ilişkin avansların şüpheli hale gelmesi durumunda ticari alacaklar grubunda izlenebileceği düşüncesine karşı, tanımında açıkça belirtilmese bile ticari alacaklar

grubunun işletmenin faaliyet konusunu oluşturmuş mal ve hizmet satışından doğmuş senetli ve senetsiz alacaklar için kullanılması gerektiği kabul görmektedir (Akdoğan ve Sevilengül, 2007: 103). Bu değerlendirmelere dayanarak, her ne kadar avansa konu işlemin yerine getirilememesi durumunda verilen avanslar hukuki olarak bir alacak hakkı doğursa bile, niteliği itibariyle ne bir satış işleminden ne de işletmenin ilişkide bulunduğu; personel, ortak, iştirak gibi kişilerle olan borç-alacak ilişkisinden kaynaklanmadığından, alacaklar grubunda izlenmesi kanaatimizce uygun değildir.

Eksikliğin giderilmesi amacıyla avans hesaplarının geçtiği grupların içinde şüpheli hale gelen avansların izlendiği bir hesap ve ayrılması muhtemel karşılıkların izlendiği bir şüpheli avans karşılıkları hesabının açılması uygun olacaktır. Tekdüzen muhasebe sisteminde yer alması önerilen hesaplar aşağıdaki gibidir¹:

- ✓ 15 Stoklar grubu altında; Şüpheli Sipariş Avansları Hesabı ve Şüpheli Sipariş Avansları Karşılığı Hesabı.
- ✓ 17 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyetleri grubu altında; Şüpheli Taşeronlara Verilen Avanslar Hesabı ve Şüpheli Taşeronlara Verilen Avanslar Karşılığı Hesabı.
- ✓ 19 Diğer Dönen Varlıklar grubu altında; Şüpheli Personel Avansları Hesabı ve Şüpheli İş Avansları Hesabı. Bu grupta 199 Dönen Varlıklar Karşılığı Hesabı bulunduğu için, şüpheli hale gelen personel ve iş avansları için ayrılacak karşılıklar bu hesabın yardımcı hesapları olarak izlenebilir.
- ✓ 25 Maddi Duran Varlıklar grubu altında; Şüpheli Verilen Avanslar Hesabı ve Şüpheli Verilen Avanslar Karşılığı Hesabı.

¹ Hesap numaraları gösterilmemiştir.

- ✓ 26 Maddi Olmayan Duran Varlıklar grubu altında; Şüpheli Verilen Avanslar Hesabı ve Şüpheli Verilen Avanslar Karşılığı Hesabı.
- ✓ 27 Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar grubu altında; Şüpheli Verilen Avanslar Hesabı ve Şüpheli Verilen Avanslar Karşılığı Hesabı.

Yukarıda önerilen şüpheli avans hesapları borçlandırılırken, ilgili avans hesabı alacaklandırılır. Hesap avansın tahsil edilmesi veya avansa konu teslimatın yapılması ya da avansın tahsil edilemeyeceğinin kesinleşmesi durumlarında alacaklanarak kapatılır.

Şüpheli avans karşılığı hesapları ise varsa teminat tutarı düşüldükten sonra ayrılması kararlaştırılan tutar kadar alacaklandırılırken, Karşılık Giderleri Hesabı borçlandırılır. Tamamen veya kısmen de olsa teslimatın gerçekleşmesi veya avansın geri alınması durumunda şüpheli avans karşılığı hesapları Konusu Kalmamış Karşılıklar veya Önceki Dönem Gelir ve Kârları hesapların-

dan birisine aktarılır. Avansın geri alınamayacağı kesinleşmesi durumunda hesap şüpheli avans hesaplarından ilgili olanıyla karşılaştırılarak kapatılır.

Hesapların çalışması aşağıda, maddi duran varlık alımı için verilen avans işleminde örneklenmiştir:

2011 yılı sonunda makine alımı için verilen 250.000TL'lik avansın şüpheli hale geldiği anlaşılmış ve durum hesaplara yansıtılmıştır. Avansla ilgili teminat olarak alınmış 150.000TL'lik menkul kıymet dikkate alınarak, 100.000TL'lik karşılık ayrılmıştır. 2012 yılında makine satıcısı işletmenin iflas ettiği öğrenilmiş, teminat 140.000TL'ye nakde çevrilerek alacaktan düşülmüştür. Kalan alacak iflas masasına kaydedirilmiş ancak dağıtımda işletmeye pay düşmediğinden alacak, değersiz hale gelmiştir.

Avanslar verildiğinde yapılan işlemlere ilgili hesapların durumu aşağıdaki gibidir:

259 VERİLEN AVANSLAR H.	
250.000	

900.01 Teminat Alınan Menkul Kıymetler H	
150.000	

900.11 Teminata Menkul Kıymet Verenler H	
	150.000

Avansın şüpheli hale gelmesi nedeniyle yapılacak kayıtlar:

31/12/2011			
25X ŞÜPHELİ VERİLEN AVANSLAR H.	250.000		
259 VERİLEN AVANSLAR H.			250.000
<i>Şüpheli hale gelen avansın hesaptan çıkartılması</i>			
/			
654 ² KARŞILIK GİDERLERİ H.	100.000		
25X ŞÜPHELİ VERİLEN AVANSLAR KARŞILIĞI H.			100.000
<i>Şüpheli hale gelen avansa karşılık ayrılması</i>			
/			

2012 yılında teminatın nakde çevrilmesi:

.../.../2012			
102 BANKALAR H.	140.000		
25X ŞÜPHELİ VERİLEN AVANSLAR			140.000
<i>Teminatın nakde çevrilmesi</i>			
/			
900 NAZIM HESAPLAR			
900.11 Teminata Menkul Kıymet Verenler H.	150.000		
900 NAZIM HESAPLAR			
900.01 Teminat Alınan Menk.Kıym.H.			150.000
<i>Teminat hesaplarının kapatılması</i>			
/			

Geri alınamayacağı kesinleşen avansın kapatılması:

.../.../2012			
25X ŞÜPHELİ VERİLEN AVANSLAR KARŞILIĞI H.	100.000		
681 ÖNCEKİ DÖNEM GİDER VE ZARARLARI H.	10.000		
25X ŞÜPHELİ VERİLEN AVANSLAR			110.000
<i>Şüpheli avansın kapatılması</i>			
/			

Örnek diğer verilen avans hesapları için de çoğaltılabilir.

2 Var olan hesap planı kullanılmıştır. Standartlar dikkate alındığında genel yönetim gideri olarak değerlendirilir.

3.2. Şüpheli Hale Gelen Avansların Vergi Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi

Şüpheli alacaklar ve şüpheli hale gelen alacaklara karşılık ayrılması Vergi Usul Kanununda düzenlenmiştir. Vergi Usul Kanununun 323. Maddesinde şüpheli alacaklar: “Ticari veya zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla; dava veya icra safhasında bulunan alacaklar ile, yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar” olarak tanımlanmıştır (<http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1028>). Bu şartları taşıyan alacaklar için, varsa teminat tutarı dikkate alınarak karşılık ayrılabilen ve gider olarak kaydedilebilmektedir. Aynı Kanunun 288. Maddesinde karşılık, “hasıl olan veya husulü beklenen fakat miktarı katıyetle kestirilmeyen ve teşebbüs için bir borç mahiyetini arz eden belli bazı zararları karşılamak maksadiyle hesaba ayrılan meblağlar” şeklinde tanımlanmıştır.

Madde incelendiğinde karşılığın yalnızca belirli nitelikleri taşıyan alacaklar için geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesinden kaynaklanan alacaklar dışındaki; verilen depozito ve teminatlar ile verilen avanslardan doğan alacak hakları konusundan Kanunda söz edilmemiştir. Üstelik karşılık ayrılması için getirilen; alacağın protesto edilmesi, yazıyla istenilmesi, dava veya icra safhasında olması gibi koşullar, bu alacağın vadesinin gelmiş, tahsil edilememiş olduğunu göstermektedir.

Konu ile ilgili bu iki madde hükmü değerlendirildiğinde; avans verilmesinin ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olup olmadığı tartışılabilir. Geniş olarak ticari ve zirai faaliyet kapsamında düşünüldüğünde; avans verilerek alınabilecek malın satılmasıyla veya ilk maddenin üretilerek mamule dö-

nüştürülüp satılmasıyla, hatta makinenin üretimde kullanılarak kazanç sağlayabilecekleri değerlendirilse bile, 323. maddeyi yeniden düzenleyen 2365 sayılı kanunun (31.12.1980 tarih ve 17207 sayılı Mükerrer Resmi Gazete) 55. maddesi ile ilgili gerekçede; karşılık ayrılmak yoluyla gider kaydedilebilecek alacağın ticari ve zirai faaliyetin elde edilmesi ve idamesi ile ilgili olması ifadesi, “alacağın daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş bulunması gerekmektedir” şeklinde açıklanmaktadır (Kocahanoğlu, 1992: 510). İşlemin doğası ve muhasebe tekniği gereği bir avans hasılat olarak değerlendirilemeyeceği için, şüpheli avanslar için karşılık ayrılması vergi mevzuatı açısından mümkün görünmemektedir.

Konuyla ilgili yazarlar iki farklı görüşe ayrılmıştır. Arpacı (2005: 73), Delice (2004: 88), Seviğ (2004) gibi yazarlar, özellikle verilen sipariş avanslarına şüpheli alacak karşılığı ayrılacağı görüşünü ileri sürmektedir. Taş (2004: 98), Canpolat (2000: 120), Güzel (2006) gibi bazı yazarlar da kanun metnine ve gerekçeye atıfta bulunarak, karşılık ayrılmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. Şüpheli avanslara ayrılacak karşılığın gider olarak kabul edilemeyeceğini savunan yazarların ortak görüşü, gider kabul edilebilecek karşılıkların Kanunda belirtildiği, oysa avanslar için ayrılacak karşılık konusunun ilgili mevzuatta açıkça yer almamasıdır.

Benzer tartışma katma değer vergisi için de yapılmıştır. Katma Değer Vergisi Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra, kredili olarak satılan mal ve hizmetlerden doğan katma değer vergisinin tahsil edilememesi sorunu gündeme gelmiş, bu verginin madde hükmünde belirtildiği gibi kazancın elde edilmesi veya idame edilmesi ile ilgili olup olmadığı tartışılmış, bunun üzerine Maliye Bakanlığı tarafından yayımlanan 334 numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (2004) ile konu açıklığa kavuşturulmuştur. Tebliğde katma değer vergisinin, ekonomik faaliyetlerin

doğal bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve işletme alacaklarının bir unsurunu teşkil eden ve doğrudan doğruya mal/hizmet tesliminden/ifasından kaynaklanan bir alacak olduğu ifade edilerek, 323. madde koşullarının yerine getirilmesi halinde karşılık ayrılabilceği hükme bağlanmıştır. Bir alacağa bağlı katma değer vergisinin, daha önce gelir kaydedilen gelire bağlı bir unsur olduğu kabul edilmekle birlikte, bu verginin kendisinin bir gelir olmadığı bilindiğine göre, tebliğde 2365 sayılı Kanunun ilgili madde gerekçesinde getirilen “alacağın daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş bulunması” ifadesinin göz ardı edildiği değerlendirilmektedir.

Vergi mevzuatı açısından uygun olmasa da, ticari hayatın gereği olan verilen avansların şüpheli hale gelmesi durumunda mevcut hesaplardan çıkartılıp uygun bir hesaba alınması ve gerekli karşılığın ayrılması, ticari kârın doğru tespit edilebilmesi için muhasebe kavram ve ilkelerine uygun bir tekniktir. Vergi mevzuatına uygun olmadığı halde verilen depozito ve teminatların şüpheli hale gelmesi durumunda karşılık ayrılması (Akdoğan ve Sevilengül, 2007: 132) da benzer gerekçelerle hayat bulmuş bir uygulamadır.

3.3. Şüpheli Hale Gelen Avansların Gelir Vergileri Standardı Açısından Değerlendirilmesi

Vergi mevzuatı gereği karşılık ayrılamayan, dolayısıyla gider olarak tanınmayan şüpheli avanslar karşılığı, muhasebenin ihtiyatlılık kavramı gereğince ayrılması gereken bir karşılıktır ve mali kâr ile ticari kâr arasında bir farklılığa konu olmaktadır. Bu farklılık süreklilik göstermeyen bir farktır. Çünkü vergi mevzuatı gereğince, yerine getirilmeyen avansın geri alınamayacağı kesinleşmesi durumunda avans tutarı gider olarak tanınmaktadır. Bu haliyle şüpheli avanslar karşılığı, vergi yasalarınca kabul edilen ancak giderin ortaya çıkma zamanı ile tanınma zamanının farklı olduğu giderlerden birisidir. Giderlerin

farklı dönemlerde tanınmasından kaynaklanan bu farklar (Gücenme ve Poroy, 2007: 4) şüpheli avanslar özelinde, TMS 12 Gelir Vergileri Standardına göre ertelenmiş vergi varlığı ortaya çıkartmaktadır.

Muhasebenin temel kavramları gereğince gider olarak dikkate alınıp mali kâra esas oluşturulması gereken şüpheli avans tutarı, vergi mevzuatı gereğince gider olarak dikkate alınmayacak, sonuçta dönemde ayrılan şüpheli avans karşılığının vergi oranı ile çarpılması sonucu bulunacak tutar işletmenin vergi varlığını oluşturacaktır. Yukarıdaki örnekte 2011 yılı sonunda ayrılmasına karar verilen karşılığın 100.000TL olduğu dikkate alındığında, ertelenmiş vergi varlığı $100.000 \times \%20 = 20.000$ TL olarak hesaplanır.

Sonraki dönemlerde avansın alınamayacağı kesinleşip vergi mevzuatınca gider olarak tanınması söz konusu olduğunda ise muhasebe kavramları gereğince daha önce gider kaydedilmiş olan tutar yeniden gider kaydedilmeyecek, yalnızca hesaplar kapatılacaktır. Doğal olarak ertelenmiş vergi alacağı da kapatılacaktır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bazı işletmelerin gerek işletme politikaları, gerekse yaptıkları işin işe başlamadan önce bir ödeme yapılmasını gerektirmesi nedeniyle avans adı verilen ön ödeme işletmeler arasında yeri olan bir uygulamadır. Verilen avanslara yalnızca işletmeler arasındaki ilişkilerde değil, işletme içinde de rastlanılmaktadır. Avans verildiğinde avans veren açısından beklenti, teslim edilmesi gereken mal veya hizmetin anlaşılan zamanda teslim edilmesidir. Ancak bazen teslimatta aksamlar yaşanabilmektedir. Bu aksamanın nedenlerinden birisi işletmenin ekonomik bir sıkıntı içine girmesidir. Ekonomik sıkıntı içine giren işletmenin teslimatı yerine getiremediği gibi aldığı avansı iade etme konusunda da bir tereddüt yaşanması durumunda, avans veren işletme aç-

sından verdiği avansın tahsilinin şüpheli hale gelmesi söz konusudur. Şüpheli avanslar, kaydedildiği hesaplardan çıkartılarak kendi grubu içerisine açılacak bir “şüpheli avanslar” hesabına alınmalıdır. Şüpheli avansların kendi grubu içerisinde bir hesapta takip edilmesi analiz ve dürüst raporlama açısından bir gerekliliktir. Şüpheli avans için karşılık ayrılması da ihtiyatlılık ve dönemsellik kavramları yanı sıra genel kabul görmüş muhasebe ilkelerini de ilgilendiren kaçınılmaz bir sonuçtur.

Konu vergi mevzuatı açısından incelendiğinde böyle bir olasılığın vergi mevzuatında yer bulmaması nedeniyle ayrılacak karşılığın kanun tarafından kabul edilmemesi, dolayısıyla ticari kâr/zarar ve mali kâr/zarar farklılığı ortaya çık-

maktadır. Ancak vergi mevzuatı gereğince geri alınamayacağı kesinleşen ve belgelenebilen avanslar zarar olarak tanınmaktadır. Bu da TMS 12 Gelir Vergileri Standardında yapılan tanım gereği geçici bir fark yaratmaktadır. Bu geçici fark ertelenmiş vergi varlığı olarak tanımlanmaktadır.

Şüpheli verilen avanslar için ayrılacak karşılığın gider kabul edilmesi için bir düzenleme yapılarak, konuyla ilgili yazarlar arasında görüş ayrılıklarına neden olan tartışmaların sona erdirilmesi, vergi mevzuatının güncel ticari yaşamın gereklerine uyması ve ticari kâr ile mali kârın uyumlaştırılmasında faydası olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Nalan ve Sevilengül, Orhan, **Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması**, 12.B., Gazi Kitabevi, Fersa Matbaacılık, Ankara, 2007.

Arpacı, Altar Ömer, “Avansların Şüpheli Alacak Boyutuna Maliye Bakanlığınca Yapılan Son Düzenlemenin Etkisi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Ocak 2005, Yıl 28, Sayı 196, ss.65-73.

Canpolat, Mehmet, “Yabancı Para Olarak Alınan Sipariş Avansları Değerleme Konusu Yapılabilir mi?”, **Vergi Dünyası**, Temmuz 2000, Sayı: 227, ss.115-120.

Delice, Mehmet “Dövizli Avansların Değerlemesi ve Avanslar İçin Şüpheli Alacak Karşılığı Ayrılıp Ayrılmayacağı” **Vergi Dünyası**, Aralık 2004, Sayı 280, ss.81-88.

Güzel, Ahmet, “Avanslar Şüpheli Alacak Karşılığı Yazılmak Suretiyle Zarar Yazılabilir mi?”, http://www.alomaliye.com/haziran_06/ahmet_guzel_avanslar.htm#_ftnref2, Erişim Tarihi 10.12.2011.

Kocahanoğlu, Osman Selim, **Gerekçeli Türk Vergi Kanunları**, 6.B., Temel Matbaası, İstanbul, 1992.

Sevilengül, Orhan, **Genel Muhasebe**, 13.B., Gazi Kitabevi, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2007.

Seviğ, Veysi, “Avanslar İçin Şüpheli Alacak Karşılığı Ayrılabilir mi?” **Dünya**, 20.12.2004.

Taş, Suat, “Şüpheli Alacaklar Karşılığı Uygulaması”, **Vergi Dünyası**, Aralık 2004, Sayı 280, ss.89-100.

Gücenme, Ümit ve Poroy, Aylin, “Vergilerin Muhasebeleştirilmesi, Ertelenen Vergi Varlıkları ve Yükümlülükleri,” **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Yıl:6 Sayı:21, 2007.

Vergi Usul Kanunu, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1028>, Erişim Tarihi 18.12.2011.

2365 Sayılı, 4/1/1961 Gün ve 213 Sayılı Vergi Usul Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, 31.12.1980 tarih ve 17207 sayılı Mükerrer Resmi Gazete.

1 Sıra Nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, 26.12.1992 tarih ve 21447 sayılı Mükerrer Resmi Gazete.

334 numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği, 5 Mayıs 2004 tarih ve 25453 sayılı Resmi Gazete.

